

litteratur betones kontinuiteten i perioden. Skovgård-Petersen søger i flere tilfælde at fremdrage de materielle og bevidsthedsmæssige strukturer i perioden uden dog at afsløre, hvilke der opfattes som de mest afgørende for historiens gang vedrørende f.eks. enevældens afskaffelse og tabet af Hertugdømmerne. »Tidsånden« kan nok ses betonet, men det er formentlig ingen tilfældighed, at det materielle og bevidsthedsmæssige også kan ses at skifte rækkefølge som anvendte forklaringsfaktorer (jvf. s. 207, 218 og 230). Men trods disse tendenser er det åbenbart, at Skovgård-Petersen i høj grad har ladet sig styre af den tidligere litteratur, herunder i vægtningen af stoffet og i litteraturoversigternes kommentarer, hvorved politisk begivenhedshistorie set fra København kommer til at fremstå som det centrale for en forståelse af perioden.

De seneste ti års tendens til ikke at lade den politiske historie være det overordnede aspekt i generelle fremstillinger fortøner sig således. Den økonomiske og sociale historie fremstår ikke som sideordnede aspekter. Speciallitteraturen inden for disse områder er da også meget sparsom netop for denne periode, men nu heller ikke udnyttet fuldstændigt. 1857-krisen, som får et eget afsnit, fremstilles traditionelt som en relativ kortvarig likviditetskrise, selv om det af Hans Chr. Johansens artikel i *Erhvervshistorisk Årbog* 1983 klart fremgår, at det også var en realøkonomisk krise med stærkt faldende beskæftigelse. Ganske vist findes der nyere oversigtsværker for både den økonomiske og sociale historie, men det ændrer ikke ved, at det foreliggende er en Danmarks historie. Det må dog samtidig understreges, at selv om de folkelige bevægelser behandles relativt udførligt og mentalitetshistoriske indfaldsvinkler tages op, ville Skovgård-Petersen formentlig gerne have gjort mere

ud af disse områder, som han er fortrolig med bl.a. på baggrund af den skolehistoriske forskning. Det er således bemærkelsesværdigt, i hvor høj grad hans egne forskningsfelter er holdt i baggrunden for den mere traditionsrige politiske historie, hvor han ganske vist også selv har bidraget.

Perspektivet fra København er naturligt, når den politiske historie sættes i centrum. Det var her de afgørende politiske beslutninger blev truffet. Men det var også her, at den tidligere litteratur har betonet, at der var den mest aktive politiske bevidsthed. Jeg er imidlertid overbevist om, at mere forskning vedrørende aktiviteterne i provinsen vil føre til en opprioritering af disses betydning for den politiske udvikling i perioden. Det var trods alt provinsen, der var den nok så drivende kraft i den erhvervsmæssige modernisering som sejt foregik gennem hele perioden, og som København først rigtigt kom med i fra 1830'erne. Kontinuiteten var nok mere gennemgribende end den tidligere litteratur har betonet. Tiden var på mange områder moden til et folkestyre, i 1849-formen med begrænset valgret. Så selv om vi er under kyndig vejledning i dette bind af Danmarks historien bør det ikke spærre for nye forsøg på en samlet fremstilling af en spændende periode.

Per Boje

Diplomatarium Danicum 4. r., 2. bd., 1380-1385. 578 s.

Danmarks Riges Breve 4. r., 2. bd., 1380-1385. 495 s. (C. A. Reitzels Forlag, 1987).

Herluf Nielsen fortsætter med disse to bind det store værk, hvis afslutning ligger engang ude i fremtiden. Den største del af diplomerne eller referaterne og omtalen af dem er velkendte gennem

forskellige tryk, og værkets værdi hviler på, at alt her er samlet, så der bekvemt kan arbejdes med det, og at alt på ny er gennemarbejdet. Det mest berømte diplom i de to bind er vel den antedatede »kvittering« af 11. maj 1385 om tilbageleveringen af de skånske slotte, hvorom diplomatariet kan oplyse, at originalen i Lübecks stadsarkiv ikke er forefundet efter anden verdenskrig, så teksten nu må bringes efter Urkundenbuch der Stadt Lübeck; det er et af de mange vidnesbyrd om, hvor nødvendigt det er at få originalerne trykt eller i det mindste afskrevet, fordi de så let kan forsvinde. I Danmarks Riges Breve meddeles det, at diplomtet findes i Lübeckarkivet, hvad der vel ikke kan kaldes helt korrekt, og bindet bringer ligesom de foregående i denne serie færre oplysninger om de enkelte breve end diplomatariet, som derfor ikke kan undværes. De to serier supplerer hinanden og kan ikke udnyttes enkeltvis. Det er Ernst Dittmer, der har oversat de tyske tekster, og man møder nu også danske diplomer.

Helge Søgaard

Danmarks Kirker. Holbæk amt, 3. bd. 14.-15. hefte. 148 s. Ribe amt, 15. hefte. 111 s. (Poul Kristensens Forlag. 1987).

Det er usædvanligt at omtale Danmarks Kirker hefte for hefte, efterhånden som værket udkommer, og når der her gøres en undtagelse, er årsagen den, at værket nu på grund af forholdene er overgået til et nyt forlag, idet Nationalmuseet dog stadig står som udgiver. Også den gamle topografiske ordning er gældende med beskrivelsen samlet under den ældre amtsdeling før 1970.

Det er overflødigt at anføre, at de nye hefter er præget af den samme om-

hu, der kendetegner de hidtil udgivne dele; trykfejlene er få, og skulle der indvendes noget, måtte det blive, at latinen ikke altid er behandlet med den nøjagtighed, sproget fortjener. Under beskrivelsen af Tømmerup kirke i Holbæk amt med de værdifulde kalkmalerier af Erik Plovpenninges død bringes der i noterne oplysninger om litteraturen om kongehelgenen, men de vigtigste i M. Cl. Gertz: *Vitae sanctorum Danorum* er ikke nævnt. Men de mangler, der findes, er få og forringer ikke det arbejde, Marie-Louise Jørgensen og Hugo Johannsen har udført, og ligesom i andre anmeldelser er disse småfejl omtalt, som man plejer at gøre det, for at det kan ses, at bogen er læst grundigt.

I heftet om Kvong, Nørre Nebel, Lydum og Henne kirker i Ribe amt bringes et farvetryk af maleriet i storfeltet på altertavlen fra 1581 med Christen Vinds navn og våben i Lydum kirke både på det løse omslag og under beskrivelsen af kirken, men de afviger så meget fra hinanden, at de ikke begge kan være rigtige. Farvereproduktioner synes stadig at være så vanskelige at udføre, at det måske ville være det bedste at undlade dem, indtil man var fuldstændigt herre over deres teknik.

I begge hefter bringes der talrige eksempler på den iver, der lige før reformationen blev udfoldet for at smykke kirkerne, og det rejser spørgsmålet, om det er vidnesbyrd om en stigende interesse for kirken og dens budskab eller kun et bevis for gejstlighedens magt og rigdom, hvis størrelse således kunne måles i kirkernes udstyr. Det ligger uden for opgaven for Danmarks Kirker at besvare det, men det rejser sig under læsningen og er ikke ligegyldigt, fordi det er med til at belyse en af forudsætningerne for reformationen. Også for det inventar, der blev anskaffet efter kirkeændringen, kunne det samme